

Pere Villalba i Varneda, *Ramon Llull. Escriptor i filòsof de la diferència. Palma de Mallorca, 1232-1316*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2016, 596 pp., ISBN: 978-84-490-5164-7.

Pere Villalba i Varneda, *Ramon Llull. Vida i obres. Volum I. Anys 1232-1287/1288. Obres: 1-37*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, 1001 pp., ISBN: 978-84-9965-259-7.

De bon començament, fem notar que en aquest encapçalament hi ha dos llibres i és perquè, bé que siguin dues versions d'un mateix plantejament biogràfic, són diferents —en estructura, extensió temàtica i, consegüentment, en la mida dels llibres mateixos—, de manera que no es pot dir que l'un sigui resum de l'altre. Ara bé, en tots dos casos ens trobem al davant d'una biografia espectacular, com de fet correspon a la vida de Llull, grandiosa, dinàmica, original i que abasta quantitat de vessants.

Cal dir també per endavant que una important característica d'aquestes obres és que ens donen —per primera vegada sent de pes i a l'abast— una biografia lineal, val a dir cronològica, cosa que no existia als nostres dies. Amb tot, i molt lligat en el temps —com correspongué a l'empenta de la celebració del 7è centenari—, recentement se n'ha publicat una altra: aquesta en castellà i titulada, *El mejor libro del mundo*, a càrrec de Fernando Domínguez Reboiras. Pel que fa a la personalitat lul·liana, aquesta presència de biografies és ben valuosa, donat que l'allau dels seus estudis és especulatiu, mentre que una relació biogràfica no només és útil a l'especialista sinó que també ho és per a donar informació a qui no ho és. Així doncs, aquest gènere, sense cap minva de nivell científic en casos com els que estem parlant, que ofereix totes les garanties quant a la comprensió i encert envers la figura biografiada, té un espectre d'audiència molt més ampli que l'erudit o el d'investigació.

El recorregut dels llibres del professor Villalba, després d'una introducció històrica i sociològica, es fa a grans trets seguint el fil de la *Vita coetanea*, per tant de l'autobiografia del biografiat. I al ritme de l'itinerari viatger, tan ric i tan dens (uns 15 000 km en aquella època són una xifra molt considerable), s'hi van exposant els continguts de les seves obres; el llibre de gran format —que tindrà tres volums en total— recollirà explicades les 51 obres en llengua catalana, i el no tan gran —perquè no és adient de dir-ne petit— reproduïx sencer, bé que escampat, el *Llibre d'amic i Amat*.

Com acabem de comentar, al llibre més voluminós —que té un relligament d'alta categoria, amb vores daurades, i que no és venal, malgrat que es podrà consultar a les institucions importants—, el seguiran dos volums d'extensió semblant, i assolirà un total de pàgines i continguts altament considerable. El continuen un segon volum,

que tracta de l'etapa de 1288-1304, amb 75 obres, al qual segueix un tercer, de 1304-1316, amb 160 obres i escrits de diversos tipus.

Cal dir que, en tots dos llibres que resenyem, cadascú en la seva proporció, s'hi descriu i complementa el text mitjançant magnífics quadres, mapes, diagrames, taules sinòptiques i variades il·lustracions —entre les quals les precioses del *Breviculum*—, catàleg de les seves obres, etc.; així també, s'hi compta amb una gran riquesa de dades de tota mena, procedents de fonts bibliogràfiques, diplomataris..., que, recolzades en una presentació molt acurada i clara, solucionen satisfactòriament tot el que es vulgui consultar. S'ha de consignar també que el projecte editor del llibre gran és de tal magnitud i qualitat, fins i tot en les reproduccions o en la qualitat del paper, que no s'hauria pogut portar a terme sense l'ajut d'una fundació, l'«Elsa Peretti Foundation», a qui l'autor mostra el seu agraïment.

Els llibres que resenyem —gran i no tan gran— presenten l'originalitat —no sols estètica sinó ben a valorar— de reproduir a les contracobertes una munió de les petites frases amb què comença Llull els paràgrafs dels capítols del *Llibre de contemplació*, a tall de «floretes», com diu el mateix professor Villalba.

Encara més, al llibre gran hi ha dos complements: unes rodes lul·lianes, que tenen l'al·licient que se les ha de muntar el lector, i que responen a figures de l'Ars (la Figura demostrativa i la Figura universal major); fets avui de tant interès quan aquesta sistemàtica es considera antecedent de la informàtica i de les xarxes de comunicació.

Així mateix gaudeix de l'acompanyament electrònic de dos CDs; l'un conté el mateix llibre, i l'altre dos exposicions orals filmades: de Patrizio Rigobon, de la Universitat de Venècia, i d'Alessandro Tessari, de la de Pàdua. Si el primer ressalta els lligams entre Llull i la cultura catalana, el segon projecta la seva aportació cap a la història de les ciències, deixant assentat que Llull és un dels pensadors que més ha influït en Occident, tenint en compte que de les dues grans actituds en què Llull es va mantenir ferm, la racionalista i la de concòrdia i universalitat, en va ser capdavanter.

Al llibre menor, tanmateix, la vida de Llull és completa, i s'hi fan unes divisions per etapes: *Etapa vital i canvi de vida*, *Etapa de formació*, *Etapa d'introspecció*, *Etapa d'expansió*, *Etapa mística*. Es destinen després prop d'unes 100 pàgines (463-558) a la seva projecció: *Després de Ramon Llull: Lul·lisme [segles XIV-XXI]*.

La forta dedicació a Llull que assenyalem —i que s'ha fet palesa als actes al voltant del centenari— no és excessiva o desproporcionada ni de bon tros, com podem comprovar fent una comparació amb un contemporani —molt important també, però potser més inclinat al vessant literari que al filosòfic, com ho és Llull—; figura que és senyera per a la cultura veïna, la italiana. Em refereixo evidentment a Dante, cas en el qual —sense pretendre comparar-lo a pes— observem una atenció ingent i

una ferma difusió de la seva personalitat; basti tenir present *l'Enciclopedia Dantesca*, obra gegantina, en 6 volums, editats entre 1970-1975 per l'Istituto dell'Enciclopedia Italiana, publicació que no té parió pel que fa a l'autor mallorquí.

No deixaré de fer referència a un fet que valora el professor Villalba i que cal repetir, ja que si no s'havia desvalorat, almenys sembla que a Llull hom l'hi havia regatejat alguna vegada; es tracta del rang literari a causa de no haver tingut una prioritària intenció literària. Car la seva obra creativa des del punt de vista de la literatura és principalíssima envers els seus estudis, i hi és afermada amb opinions contundents, com ara aquesta de Villalba: «Ramon Llull fou un esplèndid prosista de creació literària pròpia, ben personal, de singular collita, amb discerniment del fenomen *literatura* i del risc de ser editor, que amb una generositat imprevisible tractà tots els temes d'abast humà i els expressà en la seva llengua materna d'una manera rigorosa i innovadora i en la llengua llatina. En aquest mateix sentit, cal remarcar també que Ramon Llull es distingí pel domini de l'art poètica d'inspiració transcendent, amb format sol i reglat, de continguts didascàlics, i abastà també la prosa poètica, de manera que fou i és mestre de la ficció literària en llengua catalana com a poeta i literat» (*Pòrtic d'Escriptor i Filòsof de la Diferència*, p. 13). Ho subscrivim, sense cap dubte, si tenim present tan sols que va començar gairebé la seva expressió escrita amb el monumental *Llibre de contemplació*, obra no superada en les lletres catalanes, segons un crític com Martí de Riquer en el primer volum de la seva *Història de la Literatura Catalana*.

No em detinc, però, en la descripció del contingut dels nostres llibres, ja que en realitat seria una reiteració de la vida de Ramon Llull, i m'estimo més discórrer amb la llibertat que dóna un gènere com el de les ressenyes; sensació de llibertat que deuria tenir sempre Llull pel que fa a la seva obra, així com el professor Villalba l'ha tinguda a la seva. I aquest aspecte precisament es va destacar en l'acte de presentació de tots dos llibres a Madrid, que va tenir lloc el 15 d'abril de 2016, en el Centre de Cultura de la Generalitat de Catalunya, a la llibreria Blanquerna. Ho va ressaltar un altre gran lul·lista, que era qui hi presentava el presentador —que fou el mateix professor Villalba—; em refereixo al professor Domínguez Reboiras —citada més amunt—, qui destacà el fet que l'obra de Villalba siga ben personal.

Això no vol dir que la visió de la personalitat lul·liana estigui deformada pel subjectivisme, sinó que —ell també com autor— s'ho ha planificat i ha investigat pel seu compte en vida i obres lul·lianes, penetrant en els continguts vitals del biografiat i el seu temps. Comentari que s'adiu amb la definició de Llull que va publicar el periodista Jesús García Marín arran de l'entrevista que li va fer allí mateix a l'autor, per tal com Villalba li respongué al que és Llull per als mallorquins dient que és «un intelectual laico y un referente para poder penetrar en los contenidos racionales de

la vida personal y ciudadana» (*Kiosko y más*, 1.7.16, p. 25). Doncs, en aquest sentit, li ho aplico a ell mateix envers Llull, car ha sabut endinsar-se —i no sols racionalment, ja que és un llibre fruit d'una forta vivència— en la personalitat del biografiat; i això no es pot fer sense una visió personal, ni amanida ni fruit d'acumulació de dades.

De manera semblant, hom podria dir que als llibres de Villalba estem davant d'una veritable conversa de l'autor amb l'autor estudiat. Nota que encara em fa tornar a la presentació a Blanquerna, sobretot al col·loqui que va tenir lloc al final i que tractà d'una altra conversa, aquesta vegada lul·liana: la *Disputatio clerici et Raimundi phantastici*. Conversa, la que manté Ramon amb el clergue Pere, personalíssima, ir-repetida i ir-repetible, pel conjunt de circumstàncies que s'hi donen, les quals fan que, tot i que breu, sigui una de les obres més importants de Llull.

Així també, a la presentació madrilenya, Pere Villalba va comentar, dins del millor sentit dialogador, i també esportiu —tret que convé sempre al caràcter científic—, que a ell no li plaïa l'equivalència de l'*Extravagante* en castellà; comentari que va expressar comptant amb el fet que l'autora d'aquella expressió en la seva traducció dins *Cuatro obras de Lull* (Madrid, Palas Atenea 2012) hi era present. L'intercanvi verbal va ser d'un to no sols simpàtic i cordial sinó, al meu entendre, necessari en tota manifestació intel·lectual, que ha de ser plural i oberta, car ha d'incloure la diversitat de parers. Evidentment el vocable castellà és revolucionari, però en donà raó l'autora, la també llatinista Carmen Teresa Pabón: «Es llamativo en él que el autor al denominarse con el apodo con el que es señalado demuestre que soporta ese 'san benito' y que no sólo no tiene empacho alguno en dejarse ver bajo el prisma de la ingenuidad ridícula con que le caracterizaban muchos de sus contemporáneos y que fue la que le ocasionó este sobrenombre, sino que está dispuesto a demostrar que, lejos de ser un *phantasticus*, esto es, un raro y fantasioso, estaba en el camino cierto, aunque pocos lo comprendieran» (p. 173). La professora hi recorda també (n. 1) que «el gran lulista M. Batllori afirma que lo que le lleva a la iluminación fantástica es el intento del mallorquín de aunar el saber natural y el sobrenatural en el que, al estilo agustiniano, razón y fe se apoyen mutuamente». Tret aleshores prou rar, val a dir, fora del que es considera normal a la seva època.

També convé recordar que Llull —i és una nota que destaca el nostre professor i autor, qui el defineix com a filòsof de l'acció i de la diferència, ja que s'adreça preferentment als de pensament i creences diferents— no només volia convertir els àrabs, sinó que pretenia fer canviar de direcció els cristians. I que Ramon Llull no callava. I, en aquesta línia, la professora Pabón hi dóna més arguments justificatius del seu acudit, considerant «que dicho término es la espina dorsal que estructura la disputa o argumento del libro» (p. 174). D'altra banda, però, al Pòrtic de *Ramon Lull. Escriptor i*

Filòsof de la Diferència (p. 14), s'exclou l'accepció d'extravagant junt amb la de llunàtic. Tot plegat, i entre amics i lul·listes, em plau comentar que hi vaig intervenir amb una anècdota, recordant el professor Batllori, qui, als congressos, la valoració que feia era taxativa, aixecant-se i dient: «Això és innovador» o bé: «Això no és innovador». Ja que el que és innovador almenys genera discussió, que és l'element propi de tot congrés.

En la presentació d'aquests llibres, el professor Villalba ens va comentar altres aspectes d'interès desfent estereotips, com ara que Llull en realitat no fou un convers, ans senzillament va fer un gir en rodó en la seva vida, però que no se'n pot dir conversió; en congruència, als seus llibres, aquesta etapa la titula: *Canvi de vida*.

Potser m'he d'excusar per haver donat traços molt lliures en una ressenya d'obres tan serioses, però tinc la llicència que els llibres són ben vius i els he sentit vivament a l'hora de llegir-los i també de ressenyar-los.

Quant al professor Villalba, cal cloure dient que, qui ens era conegut per les seves rigoroses traduccions llatines a la Fundació Bernat Metge —d'antologia algunes, com ara les ciceronianes del *De senectute* i el *De amicitia*— treballa fa gairebé tres decennis sobre Llull. Com diu a l'entrevista esmentada: «El año 1988 volví a yo de Copenhague y pasé por el Raimundus-Lullus-Institut (Freiburg). Me atendieron muy bien y me propusieron hacer la edición crítica del *Arbor scientiae* de Llull. Acepté y al final estuve doce años trabajando en ella. El año 2000 se publicó en tres volúmenes en el Corpus Christianorum de la editorial Brepols (Bélgica)».

I si la biografia del llibre gran, que és un gran llibre, quedarà com a obra de referència imprescindible sobre Llull, ja que abasta des del vademècum bibliogràfic i documental, de ferma rellevància, fins al seu perfil anatòmic, la del llibre curt (malgrat les gairebé 600 pàgines) tindrà força utilitat, perquè a més de l'alt nivell, és un llibre que «entra pels ulls».

I tot i que faci cara de figura retòrica, vull cloure aquestes línies amb un tret que considero que comparteixen l'autor biografat i l'autor de la biografia, que és l'autenticitat. I no cal dir-ho, encara, l'entusiasme per la feina ben feta.

JÚLIA BUTINYÀ

UNED

jbutinya@flog.unec.es